

Vain yksi heistä selviytyi

Viimeisen ihmisen argumentti ympäristöfilosofiassa

Elia Kaarlaakso

Kandidaatintutkielma

Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos

Filosofia

Turun yliopisto

Maaliskuu 2025

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Kandidaatintutkielma

Oppiaine: Filosofia

Tekijä: Elia Kaarlaakso

Otsikko: Vain yksi heistä selviytyi – Viimeisen ihmisen argumentti ympäristöfilosofiassa

Sivumäärä: 25 sivua

Päivämäärä: 22.3.2025

Tämä tutkielma on katsaus ympäristöfilosofiassa sovellettavaan viimeisen ihmisen argumenttiin ja sen teoreettiseen taustaan. Vakiintuneimmasta nimikkeestään huolimatta kyseessä on ajatuskoe, jota Richard Sylvan (ent. Routley) on alun perin hyödyntänyt tarkoituksenaan osoittaa luonnon ei-instrumentaalinen arvo. Argumentti on esitetty ensimmäistä kertaa 1970-luvulla osana laajempaa ympäristöeettistä keskustelua luonnon moraaliseen arvoon liittyen.

Käytän tutkielmassa päälähteenä Sylvanin ja Val Plumwoodin (ent. Routley) vuonna 1980 julkaisemaa artikkelia ”Human Chauvinism and Environmental Philosophy”. Artikkelin tarjoaa laajan katsauksen argumentin esittämisen taustasyille sekä avaa argumentista vedettäviä johtopäätöksiä ja niiden seurauksia. Tämän lisäksi hyödynnän John Passmoren (1974) tekemää hahmotelmaa länsimaisesta luontosuhteesta, jossa ihmisen nähdään olevan valta-asemassa suhteessa kaikkeen muuhun olemassa olevaan. Näkemyksen mukaan ihminen on jotain muuta luontoa erityisempää, jolla on oikeus hyödyntää luontoa mielivaltaisesti ja joka on aiheuttamastaan vahingosta vastuussa ainoastaan muille ihmisille. Hyödynnän Sylvanin ja Plumwoodin argumentointia esittäessäni tämän kannan olevan ongelmallinen. Lisäksi esitän, että ihmisen itseoikeutettu valta-asema suhteessa muuhun luontoon voidaan nähdä 2020-luvulla vallitsevissa länsimaisissa asenteissa. Esittelen viimeisen ihmisen argumenttiin kohdistunutta kritiikkiä Martin Petersonin ja Per Sandinin artikkelin ”The Last Man Argument Revisited” (2013) avulla ja arvioin kritiikin uskottavuutta. Lopuksi pohdin argumentin muita mahdollisia käyttö- ja onnistumistapoja.

Avainsanat: ympäristöfilosofia, ajatuskoe, spesismi, antroposentrismi, luontosuhde

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
2	Viimeisen ihmisen argumentti	2
3	Ihminen länsimaisen etiikan keskiössä	5
3.1	Ihmisen itseoikeutettu valta-asema	6
3.2	Hallitseva positio ja viimeinen ihminen	9
3.3	Hallitsevan position ongelmallisuus ja intuitio	10
3.4	Uusi ympäristöetiikka ja viimeinen ihminen	11
4	Viimeisen ihmisen argumenttiin kohdistunut kritiikki	15
4.1	Premissit ja puutteet.....	16
4.2	Viimeisen ihmisen argumentin ongelmallisuus ajatuskokeena.....	18
5	Viimeisen ihmisen argumentin asema 2020-luvulla	21
6	Lopuksi	22
	Lähteet	24

1 Johdanto

Ympäristöfilosofia on omaksi filosofian haarakseen 1970-luvulla vakiintunut osa-alue, joka keskittyy tarkastelemaan ihmisen ja ympäristön välistä suhdetta. Vaikka vakiintumisen akateemiseksi tieteenalaksi mielletään usein tapahtuneen vasta 1970-luvulla ympäristötietoisuuden yleistymisen yhteydessä, on ihmisen suhde luontoon ja ympäristöön ollut jo tätä ennen filosofien tarkastelussa. Yleistä länsimaista käsitystä ihmisestä luonnon hallitsijana alettiin kyseenalaistamaan laajemmin, mikä voitiin huomata myös ympäristöfilosofisen keskustelun yleistymisenä. (Keller 2010, 6–10; Oksanen 2012.)

Tässä tutkielmassa keskityn tarkastelemaan Richard Sylvanin¹ (1935–1996) ja Val Plumwoodin² (1939–2008) esittämää viimeisen ihmisen argumenttia. Sylvan on esittänyt viimeisen ihmisen argumentin ensimmäistä kertaa vuonna 1973 ja puolustanut argumenttiaan Plumwoodin kanssa vuonna 1980 julkaistussa, laajemmin samaa aihetta käsittelevässä artikkelissa. Sylvanin ja Plumwoodin viimeisen ihmisen argumentin tarkoitus on todistaa luonnolla olevan myös ei-instrumentaalista eli ihmisestä riippumatonta arvoa. He hyödyntävät argumenttia esittäessään hallitsevan etiikan olevan riittämätöntä liian ihmiskeskeisyytensä takia. (Sylvan 1973; Sylvan & Plumwood 1980.)

Hallitsevalla etiikalla tarkoitetaan tämän tutkielman yhteydessä 1970- ja 1980-luvuilla vallinneita eettisiä teorioita, joiden keskeisen periaatteen mukaan yksilö saa toimia haluamallaan tavalla niin kauan kuin hänen toimintansa ei häiritse muita ihmisiä tai aiheuta peruuttamatonta haittaa toimijalle itselleen. Sylvan ja Plumwood pitävät tällaisia teorioita ongelmallisina, sillä ne esittävät ihmisen ainoaksi moraalisesti merkitykselliseksi (engl. *moral considerability*) olioksi, joka saa kohdella muuta luontoa ja sen olioita mielivaltaisesti (Sylvan 1973; Sylvan & Plumwood 1980).

Sylvan ja Plumwood kannattavat hallitsevasta etiikasta luopumista. Viimeisen ihmisen argumentin avulla he esittävät, että etiikan tulee huomioida aktiivisesti myös muu luonto, ei ainoastaan ihmistä. (Sylvan 1973; Sylvan & Plumwood 1980.) Argumentti perustuu siis normatiiviseen oletukseen, jonka mukaan ihmisen tulisi luopua muun luonnon alistamisen ja

¹ Entisellä nimellä Richard Routley.

² Entisellä nimellä Val Routley.

rajun systemaattisen hyväksikäytön mahdollistavasta etiikasta. Jotta muiden olioiden hyväksikäyttö voidaan estää, tulee hallitseva etiikka hylätä ja siirtyä uuteen ympäristöetiikkaan, joka tunnistaa luonnon ei-instrumentaalisen arvon (Sylvan 1973; Sylvan & Plumwood 1980).

Tutkielman rakentuu seuraavasti: Toisessa luvussa esittelen tarkemmin Sylvanin ja Plumwoodin esittämän viimeisen ihmisen argumentin. Hyödynnän kahta muuta versiota kyseistä argumentista tarkastellessani argumentin erilaisia käyttötarkoituksia. Kolmannessa luvussa keskityn argumentin taustalla olevaan teoreettiseen näkemykseen ja niihin perusteluihin, joiden takia Sylvan ja Plumwood esittivät viimeisen ihmisen argumentin. Hyödynnän John Passmoren (1974) luonnostelemaa luokittelua ihmisen ja muun luonnon suhteesta apuna Sylvanin ja Plumwoodin näkemyksen avaamisessa. Sovellan Passmoren luokittelua arvioidessani ihmisen valta-asemaa 2020-luvulla. Päätän luvun esittelemällä lyhyesti etiikkaa, jota Sylvan ja Plumwood esittävät hallitsevan etiikan tilalle. Neljännessä luvussa esittelen Martin Petersonin ja Per Sandinin (2013) viimeisen ihmisen argumenttia kohtaan esittämän kritiikin ja arvioin sen hyväksyttävyyttä. Viidennessä luvussa esitän oma näkemykseni viimeisen ihmisen argumentin muista mahdollisista käyttö- ja onnistumistavoista. Kuudennessa eli viimeisessä luvussa tiivistän tutkielman keskeisimmät tulokset.

2 Viimeisen ihmisen argumentti

Ihmiskunta on kuolemassa sukupuuttoon. Jäljellä on enää yksi, viimeinen ihminen. Viimeinen ihminen tietää menehtyvänsä itsekin pian ja päättää käyttää jäljellä olevan aikansa tuhoamalla ympärillään olevaa luontoa – sekä kasveja ja eläimiä että elotonta luontoa. Tuhoaminen tapahtuu aiheuttamatta kipua tuhottaville olioille. Voidaanko viimeisen ihmisen sanoa toimineen väärin? (Sylvan 1973, 207; Sylvan & Plumwood 1980, 121–122.)

Länsimaisen etiikan mukaan ei, sanovat Sylvan ja Plumwood. Yllä olevan viimeisen ihmisen argumentin muotoilleet Sylvan ja Plumwood esittävät, etteivät viimeisen ihmisen teot ole ristiriidassa hallitsevan länsimaisen etiikan kanssa. Teot eivät riko länsimaisen etiikan keskeisiä periaatteita, eikä niitä sen takia voida pitää moraalisesti väärinä tai edes

tuomittavina. Näkemyksen mukaan viimeinen ihminen ei siis tee mitään väärin. Tästä huolimatta ajatus luonnon tuhoamisesta tuntuu intuitiivisesti väärältä. Vaikka viimeisen ihmisen teot eivät aiheuta olioille kipua, tuntuu kohtuuttomalta tuhota muita olioita – ainakin ilman raskasta syytä toimintaan. (Sylvan 1973; Sylvan & Plumwood 1980.)

Hallitsevan etiikan ja viimeisen ihmisen argumentista seuraavan intuition välillä voidaan siis huomata ristiriita. Jos viimeisen ihmisen teoissa on jotakin väärää, kuten niissä intuition mukaan vaikuttaa oleva, näyttäytyy hallitsevan etiikan käsitys luonnosta ainoastaan instrumentaalisesti arvokkaana virheelliseltä. Sylvanin ja Plumwoodin mukaan tästä voidaan päätellä, että luonnolla on jotakin ihmisestä riippumatonta eli ei-instrumentaalista arvoa. Tämän arvon toteaminen puolestaan todistaa hallitsevan etiikan riittämättömäksi, sillä se ei huomioi kaikkea moraalisesti merkityksellistä. Muu luonto rajataan moraalisen huomioinnin ulkopuolelle ilman päteviä perusteluja ja ihminen asetetaan etiikan keskiöön. Näin tehdessään hallitseva etiikka syyllistyy ihmisen suosimiseen pelkän lajin perusteella, eli *spesismiin*. (Sylvan 1973; Sylvan & Plumwood 1980.)

Viimeisen ihmisen argumentti on osa Sylvanin ja Plumwoodin esittämien esimerkkien sarjaa. Tästä syystä se esiintyy Sylvanin ja Plumwoodin artikkelissa nimellä viimeisen ihmisen esimerkki (engl. *the last man example*). (Sylvan 1973; Sylvan & Plumwood 1980.)

Esimerkkien sarjasta tunnetuimmaksi on noussut viimeisen ihmisen argumentti, joka on herättänyt laajempaa keskustelua ympäristöfilosofiassa. Tämän myötä argumentista on puhuttu niin esimerkkinä, argumenttina (engl. *the last man argument*) kuin ajatuskokeenakin (engl. *the last man thought experiment*). Tässä tutkielmassa puhun viimeisen ihmisen argumentista nimenomaan argumenttina, sillä tämä vaikuttaa olevan nimityksistä vakiintunein aihetta käsittelevässä kirjallisuudessa.

Vakiintuneimmasta nimikkeestään huolimatta viimeisen ihmisen argumentti on ajatuskoe: se on yksi osa argumenttia ja sen avulla perustellaan tiettyjä johtopäätöksiä. Se ei itsessään sisällä premissejä tai johtopäätöksiä, vaan kuvailee hypoteettisen tilanteen, jonka perusteella lukijan intuitioita testataan. Ajatuskokeiden tapaan myös viimeisen ihmisen argumentista on ajan saatossa esitetty erilaisia versioita, joissa yksittäisiä tekijöitä muutetaan. Ensimmäisen näistä esittää Sylvan itse samassa artikkelissa (Sylvan 1973, 207–208).

Sylvanin ja Plumwoodin artikkelissa argumentin tarkoituksena on tukea väitettä länsimaisen etiikan ja intuition välisestä ristiriidasta sekä esitystä kyseisen etiikan riittämättömyydestä sen rajatessa muu luonto moraalisen merkityksellisyyden ulkopuolelle. Tällä tavalla se edistää uuden ympäristöetiikan puolesta vetoamista. Argumenttia on kuitenkin käytetty muihinkin käyttötarkoituksiin. Viimeisen ihmisen argumenttia omiin tarkoituksiinsa ovat soveltaneet muun muassa Robin Attfield (1981) ja Mary Anne Warren (1983). Myös Holmes Rolston III (1982) on soveltanut argumenttia esittäessään, ettei olioiden arvo ole aina riippuvainen niiden arvottajasta. Edellä mainituista ainoastaan ensimmäinen mainitsee kyseessä olevan Sylvanin esittelemän argumentin, mutta jokaisessa sovellustavassa voidaan huomata selviä yhtäläisyyksiä Sylvanin ja Plumwoodin esittämään argumenttiin.

Attfield soveltaa viimeisen ihmisen argumenttia kahdella eri tavalla. Molempien ajatuskokeiden lähtötilanne on sama: kaikki muut tuntoiset oliot ovat kuolleet ydinsodassa. Viimeinen ihminen ei siis ole vain ainoa oman lajinsa edustaja, vaan myös ainoa eläinkunnan edustaja. Hän on ainoa jäljellä oleva tuntoinen olio. Hänen lisäksi jäljellä on ainoastaan erilaisia kasveja ja elotonta luontoa. Viimeinen ihminen tietää itse kuolevansa muutaman minuutin päästä. (Attfield 1981, 45.)

Attfieldin ensimmäisessä ajatuskokeessa viimeinen ihminen voi kuolemansa yhteydessä tuhota kaikki timanttien valmistuksessa käytettävät luonnonvarat. Näin tehdessään viimeinen ihminen ei tekisi mitään moraalisesti tuomittavaa. Tällä perusteella Attfield esittää, ettei pelkkä luonnon moninaisuus ole itsessään arvokasta. Jos moninaisuus olisi itsessään arvokasta, olisi myös tiettyjen luonnonvarojen lopullinen tuhoaminen moraalisesti väärin. (Attfield 1981, 44–46.)

Toinen Attfieldin esittelemä ajatuskoe keskittyy puihin. Tällä kertaa viimeinen ihminen ei ole tuhoamassa timanttien valmistukseen tarvittavia luonnonvaroja, vaan hänen on ennen kuolemaansa mahdollista kaataa lajinsa viimeinen jalava. Rauhaan jätettynä jalavan on mahdollista pelastaa oma lajinsa sukupuutolta, mutta siitä ei tule koskaan kehittymään tuntoista elämää. Attfield esittää viimeisen jalavan kaatamisen tuntuvaan intuitiivisesti väärältä, sillä näin tehtäessä maailmasta katoaa jotakin moraalisesti merkitsevää (engl. *morally significant*). (Attfield 1981, 51–52.) Attfieldin päätös rajata mahdollisuus tuntoisen elämän kehittymisestä vaikuttavien tekijöiden piiristä on tarkoituksenmukainen, sillä huomio

on nimenomaan kasvikunnan olioissa ja niiden arvossa. Ajatuskokeesta seuraava intuitio ei siis voi johtua siitä, että lajinsa viimeisestä yksilöstä voisi joskus tulevaisuudessa kehittyä tuntoista elämää. Tuntoisuus ei ole välttämätön ehto olion ei-instrumentaalisellev arvolle (Attfield 1981).

Ydinsodan sijaan Warren esittää asetelman, jossa laboratoriosta karannut virus leviää eläinlajien välillä ja on hävittämässä koko eläinkunnan viikoissa. Kun tuntoinen elämä tuhoutuu, ei sitä tule olemaan edes kaukaisessa tulevaisuudessa. Jäljellä ei enää ole kärsimykseen kykeneväisiä olioita. Samassa laboratoriossa säilytetään virusta, joka levitessään tuhoaisi koko kasvikunnan. Tuhoutuminen tapahtuisi ensimmäistä virusta hitaammin ja viimeinen kasvi kuolisi vasta viimeisen eläimen kuoltua. Jos tämä toinen virus vapautettaisiin kenenkään siitä tietämättä, ei sen vapauttaminen aiheuttaisi yhdellekään tuntoiselle olenolle kärsimystä edes omatunnontuskien muodossa. Warren kysyy, miksi toista virusta ei pitäisi vapauttaa. Jos toisen viruksen vapauttamatta jättämistä pidetään moraalisesti parempana vaihtoehtona kuin viruksen vapauttamista, vaikuttaa myös ei-tuntoisella luonnolla olevan ei-instrumentaalista arvoa. (Warren 1983, 128–129.)

Sekä alkuperäinen argumentti että siitä sovelletut versiot keskittyvät arvoteoriaan. Viimeisen ihmisen argumenttia käytetään pyrkimyksissä todistaa jonkin asian arvo, oli kyse sitten muista eläimistä tai kasvikunnan olioista. Tästä syystä siitä tehtyjen versioiden rakenne on keskenään suhteellisen samanlainen: kyse on rajallisesta määrästä ihmisiä, jotka voivat halutessaan tuhota tiettyjä luonnon olioita ilman, että he itse kärsivät teon seurauksista. Tyypillisesti teko tuomitaan moraalisesti vääräksi sellaisissa tilanteissa, joissa kyse on elollisen luonnon tuhoamisesta.

3 Ihminen länsimaisen etiikan keskiössä

Sylvanin ja Plumwoodin viimeisen ihmisen argumentin on tarkoitus osoittaa länsimainen etiikka riittämättömäksi. Syy tälle riittämättömyydelle on länsimaisen etiikan ihmissoviniismi (engl. *human chauvinism*), jota Sylvan ja Plumwood kuvailevat länsimaisen etiikan ”vakavimmaksi epäonnistumiseksi”. (Sylvan & Plumwood 1980, 96.) Sylvanin ja Plumwoodin määritelmän mukaan soviniismi on sisällöltään eroavaisuuksiin perustuvaa, syrjivää ja

alistavaa kohtelua jotakin muuta ryhmää kohtaan. Tätä toimintaa motivoi jonkin alistavalle ryhmälle kuulumattoman hyödykkeen tavoittelu ilman riittävää oikeutusta kyseiseen hyödykkeeseen. (Sylvan & Plumwood 1980, 96.) Toisin sanottuna ihmissovinnismiksi on ihmisen toislajiin olioihin kohdistamaa toimintaa, joka pyritään oikeuttamaan toiminnan harjoittajan lajijäsenyydellä. Alistavana ryhmänä toimivat ihmiset ja alistettavana ihmislajin ulkopuolella olevat oliot.

Ihmissovinnismin käsitteen sijaan ympäristö- ja eläinfilosofiaan on vakiintunut kaksi eri käsitettä. Ensimmäinen on *antroposentrismiksi* eli ihmiskeskeisyyden käsite, joka kuvaa ihmiselle oletettua erityisasemaa suhteessa luontoon ja tyypillisesti myös ihmisen välineellistä tapaa hyödyntää luontoa (Tieteen termipankki 2024a). Toinen ihmissovinnismin tilalle vakiintunut käsite on *spesismi* eli lajisorto, joka keskittyy kuvaamaan ihmisen toislaajisia eläimiä kohtaan harjoittamaa sortoa, mutta joka ei määritelmänsä mukaan rajoitu kattamaan pelkkää toimintaa (Tieteen termipankki 2024b) ihmissovinnismin käsitteen tavoin. Näitä määritelmiä mukaillen ihmissovinnismin käsitteen voidaan tulkita kattavan sekä antroposentrismiksi että spesismiksi määritelmän. Selkeyden takia käytän ihmissovinnismita jatkossa spesismiksi käsitettä.

3.1 Ihmisen itseoikeutettu valta-asema

Länsimainen luontoon kohdistuva positio on pitkään perustunut ajatukseen, jonka mukaan ihmisen suhde luontoon on merkittäväällä tavalla erilainen verrattuna muiden olioiden luontosuhteeseen. Ihminen on jotakin korkea-arvoisempaa ja jollakin tavalla ainutlaatuisempaa kuin muu luonto. Positio on tunnistettavissa laajemmin länsimaiden historiasta, ja se voidaan Sylvanin ja Plumwoodin mukaan huomata myös länsimaisen etiikan teorioissa. (Sylvan & Plumwood 1980.)

Sylvan ja Plumwood hyödyntävät Passmoren (1974) tekemää jaottelua tarkoituksenaan jäsentää tarkemmin ongelmalliseksi esittämänsä positiota, johon hallitseva etiikka perustuu. Jaottelulla voidaan osoittaa myös se, ettei länsimaalainen etiikka ole luonteeltaan monoliittista, vaan ihmisen asemaa koskevissa taustaoletuksissa voidaan huomata eroja (Sylvan 1973, 206; Sylvan & Plumwood 1980, 112–113). Passmoren luonnosteleva jaottelu

jakaa länsimaisen luontosuhteen kolmeen erilaiseen kantaan sen mukaan, millainen asema ihmisellä on suhteessa luontoon (Passmore 1974).

Ensimmäisen kannan mukaisesti ihminen nähdään luonnon despoottina eli itsevaltiaana, jolla on tyrannin rooli suhteessa luontoon. Luonto on tehty ihmistä varten sellaiseksi kuin se on ja ihminen on oikeutettu hyväksikäyttämään sitä haluamallaan tavalla. Ihminen on ainoa merkittävä toimija, jonka rinnalla elolliset olennot voidaan nähdä robotteina. (Passmore 1974, 27.) Passmore viittaa tähän kantaan pitkään länsimaissa hallinneena kantana (Passmore 1974, 9).

Toisen kannan mukaisesti ihminen voidaan nähdä tilanhoitajana suhteessa luontoon. Ihmisen tehtävänä ei ole hallita luontoa hirmuvaltiaan tavoin, vaan hän on vastuussa muista olioista ja joissain määrin myös näiden hyvinvoinnista. Tällä tavoin kanta edellyttää, että ihminen aktiivisesti huolehtii luonnosta. (Passmore 1974, 28, 32.) Ihminen ei siis saa tehdä aivan mitä tahansa, mutta toiminnalle ei aseteta selkeitä rajoitteita. Luonto nähdään asiana, joka tarvitsee hoitoa, ohjausta ja apua.

Kolmannen kannan mukaisesti ihminen nähdään luonnon täydellistäjänä, jonka tehtävänä on tuoda esiin luonnossa piilevä potentiaali. Ihminen tekee luonnosta täydellistä muokatessaan sitä omien halujensa mukaan vastaamaan paremmin omia tarpeitaan. (Passmore 1974, 28, 33.) Kannasta voidaan huomata taustaoletus, jonka mukaan vaikutuksen ulkopuolella oleva luonto ei ole itsessään täydellistä, vaan jollakin tapaa puutteellista. Täydellisyyden luonto saavuttaa vasta silloin, kun ihminen on tehnyt siitä omiin tarkoituksiinsa toimivaa. Passmore kuitenkin painottaa, että ihmisen tehtävä on täydellistää luonto, ei tuhota tai orjuuttaa sitä (Passmore 1974, 33).

Jokainen Passmoren luonnehtimista kannoista asettaa ihmisen erityiseen asemaan verrattuna muuhun luontoon. Ensimmäinen kanta tekee näin olettaessaan, että ihminen lajina on oikeutettu hallitsemaan ja hyväksikäyttämään muita lajeja ja on tästä syystä muita lajeja korkeaa-arvoisempi. Toisessa kannassa ihmiselle asetetaan huoltajan tai kaitsijan asema, jolloin oletetaan luonnon tarvitsevan huoltajaa. Samaan kantaan liittyy myös oletus siitä, että ihminen on muita lajeja kykenevämpi huolehtimaan luonnosta. Kolmannessa kannassa ihminen toimii mittatikkuna luonnon täydellisyydelle; täydellistä on se, mikä vastaa parhaiten ihmisen tarpeita. Ihmisen vaikutus luontoon tekee luonnosta ”parempaa”, oli

tämä vaikutus sitten täydellistävää tai tuhoavaa itse luonnon kannalta. Passmore toteaaakin, että ihminen on jokaisessa kannassa valta-asemassa suhteessa luontoon (Passmore 1974).

Passmoren luonnehtimia kantoja tarkastellessa voidaan myös huomata, että kaikki niistä asettavat luonnolle instrumentaalisen eli välineellisen arvon. Luonto nähdään ihmisen käytön kohteena, johon ihmisellä on valta-asema ja oikeus. Luonnon arvo ei perustu siihen itsessään, vaan se joko saa tai menettää arvonsa suhteessa ihmiseen. Tyypillisesti se, mikä on ihmiselle hyödyllistä, on arvokasta. Se, minkä mielletään aiheuttavan haittaa, mielletään vähemmän arvokkaaksi. Keskeistä on, että *ihmisen* kokema haitta tai hyöty on lähes poikkeuksetta ensisijaisessa asemassa. Etenkin toislajisille olioille koitua haitta nähdään toissijaisena ihmisille koituvaan hyötyyn.

Passmoren ja tätä kautta myös Sylvanin ja Plumwoodin kuvailema suhtautuminen luontoon voidaan nähdä 2020-luvulla useissa eri yhteyksissä. Luonnon arvoa saatetaan edelleen pitää ainoastaan instrumentaalisen arvona. Metsä saatetaan esittää arvokkaaksi sillä perusteella, että siitä voidaan tehdä selluloosaa tai se toimii hiilinieluna. Metsää tai puita ei nähdä itsessään arvokkaana, vaan niiden arvo on nimenomaan sidottuna ihmiselle koituvaan hyötyyn. Munijakanoja saatetaan pitää arvokkaina, koska ihminen voi – ihmisten tekemän jalostuksen tuloksena – tuottaa niillä itselleen ravintoa. Tietyllä tavalla Passmoren jaottelun ensimmäinen kanta suorastaan ruumiillistuu munijakanoissa; ihminen on jalostanut ja kasvattaa niitä pitäen silmällä vain niiden ihmiselle tuottamaa hyötyä. Toimintaa saatetaan pitää hyväksyttävänä sen käsityksen varjolla, että ihminen saa kohdella muuta luontoa mielivaltaisesti.

Vastaavalla tavalla joitain lajeja voidaan pitää vähäarvoisempina sillä perusteella, että niihin yhdistetään kokemus haitasta tai hyödyttömyydestä. Tämä voidaan huomata esimerkiksi kauriisiin ja peuroihin kohdistuvissa asenteissa, kun nämä talven tullessa käyttävät ihmisten kasvattamia omenapuita ravintonaan. Suurpetoja saatetaan pitää vähäarvoisempina ainoastaan sillä perusteella, että pelkästään niiden olemassaoloon yhdistetään oletus lajien hyödyttömyydestä tai haitasta ihmiselle.

3.2 Hallitseva positio ja viimeinen ihminen

Sylvanin ja Plumwoodin länsimaisen etiikan kritiikki keskittyy erityisesti Passmoren ensimmäiseen kantaan eli käsitykseen ihmisestä luonnon itsevaltiaana (Sylvan & Plumwood 1980). Kanta on sama, jota Passmore kuvailee hallitsevaksi kannaksi (Passmore 1974, 9). Esitetty kritiikki on kuitenkin näiden mukaan sovellettavissa kaikkiin Passmoren luokitteluun kuuluviin kantoihin (Sylvan & Plumwood 1980, 115).

Sylvan ja Plumwood täydentävät Passmoren ensimmäistä kantaa lisäämällä siihen ihmisen toimintaa rajoittavan ehdon; ihminen on vapaa toimimaan tahtomalla tavalla, kunhan tämän teoista ei koidu haittaa muille ihmisille. Sylvan ja Plumwoodin tunnistavat tämän täydennetyt hallitsevan position (engl. *modified dominant position*) olevan 1980-luvulla yleisesti hyväksytty ja vallitseva periaate. (Sylvan & Plumwood 1980, 114.) Toisin sanoen ihminen on edelleen vapaa kohtelemaan luontoa hirmuvaltiaan tavoin, mutta muut ihmiset rajataan hirmuvallan vaikutuksen ulkopuolelle. Aivan kuten Passmorenkin esittämässä luokittelussa, myös tässä hallitsevassa positiossa ihmisen erityinen asema suhteessa muuhun luontoon korostuu.³

Ihmisen erityinen valta-asema suhteessa muuhun luontoon voidaan huomata myös etiikan teorioissa. Vaikka länsimaisen etiikan teoriat eivät ole monoliittisia, niistä voidaan Sylvanin ja Plumwoodin mukaan tunnistaa tai ne voidaan palauttaa perusajatukseen, jota he nimittävät länsimaisen filosofian liberaaliksi periaatteeksi (engl. *the liberal principle of Western philosophy*). Periaatteen mukaan yksilön tulee saada tehdä mitä hän haluaa niin kauan, kun hän ei (i) aiheuta haittaa muille tai (ii) aiheuta peruuttamatonta haittaa itselleen. Kohdan (i) viittaus ”muihin” tulkitaan yleensä kattamaan ainoastaan muut ihmiset, eli sen ulkopuolelle jäävät kaikki muut oliot. (Sylvan & Plumwood 1980, 117–118.) Liberaali periaate voidaan tulkita tarkemmaksi muotoiluksi Sylvanin ja Plumwoodin esittämästä hallitsevasta positioista.

Tähän periaatteeseen perustuvien eettisten teorioiden mukaan viimeisen ihmisen teoissa ei siis ole mitään moraalisesti tuomittavaa (Sylvan & Plumwood 1980). Tuhotessaan luontoa viimeinen ihminen ei aiheuta haittaa ”muille”, onhan hän oman lajinsa viimeinen. Viimeinen ihminen ei myöskään vahingoita itseään peruuttamattomasti, ei edes epäsuoralla tavalla.

³ Viittaan Passmoren määrittelemään hallitsevaa kantaa nimenomaan *kantana*, Sylvanin ja Plumwoodin täydennetystä versiosta käytän nimitystä *hallitseva positio*.

Koska hän menehtyy kuitenkin piakkoin, ei luonnon tuhoutuminen ja ekosysteemien kaatuminen aiheuta hänelle haittaa. Viimeisen ihmisen teot eivät siis ole ristiriidassa Sylvanin ja Plumwoodin muotoileman periaatteen kanssa. Koska tekojen hyväksyttävyyden riippuu siitä, rikkovatko ne periaatetta vai ei, viimeisen ihmisen tekoja ei voida pitää tuomittavina.

3.3 Hallitsevan position ongelmallisuus ja intuitio

Sylvan ja Plumwood keskittyvät todistamaan hallitsevan position ongelmallisuuden ja argumentoimaan siitä luopumisen puolesta. Heidän mukaansa hallitsevan position mukaiset eettiset teoriat asettavat ihmiset erityisasemaan ilman riittäviä perusteluja. Siinä missä ihmisen asettamista erityisasemaan on pyritty perustelemaan erilaisilla piirteillä – esimerkiksi tietoisuudella, persoonalla tai kyvyllä rationaaliseen ajatteluun⁴ – ei yhtäkään näistä erottelutavoista voida pitää moraalisesti merkityksellisenä. Yksikään näistä piirteistä ei selitä, miksi toiset oliot voidaan rajata moraalin ulkopuolelle, tai miksi tietyn piirteen omaava laji olisi oikeutettu sortamaan muita olioita systemaattisesti. (Sylvan & Plumwood 1980, 97–103.) Länsimaisen etiikan voidaan tulkita perustuvan kehäpäättelyyn; ihmisen erityisasemaa perustellaan lajilla ja lajin merkitystä ihmisen erityisasemalla.

Lajiin vetoaminen on mielivaltaista – siltä puuttuu pohja. Kuten tietoisuus tai persoona, myöskään laji ei ole moraalisesti merkittävä. Sylvanin ja Plumwoodin mukaan samoilla mielivaltaisilla perusteilla voitaisiin vedota kansallisuuteen, seksuaalisuuteen tai rotuun ja perustella näillä tietyn ryhmän erityisasemaa. (Sylvan & Plumwood 1980, 97.) Näiden luokittelutapojen tavoin laji ei ole moraalisesti merkittävä luokka, eikä sitä tästä syystä voida käyttää oikeuttamaan yksittäisen ryhmän parempaa kohtelua tai ryhmään kuulumattomien huonompaa kohtelua. Erilaisia olioita ei voida rajata moraalisen huomioon (engl. *moral consideration*) ulkopuolelle pelkästään näiden lajin perusteella. (Sylvan & Plumwood 1980, 97, 103.) Ihmisen asettaminen erityisasemaan – oli kyse sitten hallitsijan, tilanhoitajan tai

⁴ Aiheesta tarkemmin ks. esim. Sylvan & Plumwood 1980, 97–102; Oksanen 2012; Jaworska & Tannenbaum 2021.

täydellistäjän asemasta – ilman riittäviä perusteita tekee länsimaisesta etiikasta spesististä. (Sylvan & Plumwood 1980.) Etiikan perustan rakentaminen mielivaltaiselle luokittelulle puolestaan on toimintana jo itsessään kyseenalaista ja epäjohdonmukaista.

Viimeisen ihmisen argumentista seuraa intuitio siitä, että viimeisen ihmisen teot ovat moraalisesti tuomittavia. Intuitio on kuitenkin ristiriidassa hallitsevan position ja liberaalin periaatteen kanssa, joiden mukaan viimeinen ihminen ei tee mitään väärää. Jos luonnon arvo todella riippuu ihmisestä, eikä viimeisen ihmisen jälkeen tule olemaan ketään, joka luontoa arvottaisi, ei luonnon tuhoamisen pitäisi olla väärin. Hallitseva etiikka ei siis onnistu selittämään, millä perusteella viimeisen ihmisen teot olisivat väärin. (Sylvan & Plumwood 1980.)

Viimeisen ihmisen argumentin aiheuttaman intuition voidaan ajatella haastavan tämän näkemyksen. Jos luonnolla ei todellisuudessa olisi muuta kuin instrumentaalista arvoa, sen tuhoaminen ei vaikuttaisi olevan väärin. Sylvanin ja Plumwoodin mukaan siitä, että luonnon tuhoaminen vaikuttaa olevan moraalisesti tuomittavaa, voidaan päätellä luonnolla olevan myös ei-instrumentaalista arvoa. Kun luonnon ei-instrumentaalinen arvo tunnustetaan, voidaan viimeisen ihmisen argumentista aiheutuva intuitio selittää ongelmitta – eli tehdä jotain sellaista, mihin hallitseva etiikka ei heidän mukaansa kykene. (Sylvan & Plumwood 1980.)

3.4 Uusi ympäristöetiikka ja viimeinen ihminen

Sylvan ja Plumwood esittävät hallitsevasta etiikasta luopumista ja uuden etiikan käyttöönottoa. Kyse on heidän mukaansa nimenomaan uudesta ympäristöetiikasta, sillä se ei ole yhteensopiva yhdenkään Passmoren luokittelun tai liberaalin periaatteen kanssa. (Sylvan & Plumwood 1980, 111–114.) Siinä missä Passmoren luokittelimat kannat ja liberaalia periaatetta noudattavat eettiset teoriat mahdollistavat ihmisen valta-aseman, Sylvanin ja Plumwoodin uuden etiikan on tarkoitus haastaa se.

Sylvanin ja Plumwoodin artikkelin päätarkoitus ei ole uuden etiikan kehittäminen, vaan tarkoitus on pätevien perusteluiden avulla osoittaa hallitseva etiikka ongelmalliseksi ja vedota uuden ympäristöetiikan puolesta. (Sylvan & Plumwood 1980.) Artikkelin on osa

laajempaa keskustelua siitä, onko uudelle etiikalla ylipäätään tarvetta, eivätkä Sylvan ja Plumwood keskity esittämään kokonaista teoriaa siitä, millainen uuden etiikan tulisi olla. Tämän sijaan he esittävät tiettyjä vaatimuksia, jotka uuden etiikan tulee täyttää (Sylvan & Plumwood 1980).

Uuden ympäristöetiikan tulee luopua perusteettomasta ihmiskeskeisyydestä ja sen pitää huomioida kaikki moraalisesti merkitykselliset oliot. Sylvan ja Plumwood erottelevat moraalisen huomioinnin kohteena olevat oliot kahteen luokkaan: Ensimmäinen kattaa kaikki preferenssilliset⁵ olennot (engl. *preference havers*). Riittävä ehto on preferenssien kokeminen ja välttämätön ehto on kyky kokea preferenssejä jossain vaiheessa, esimerkiksi aikaisemmin tai myöhemmin elämässä. (Sylvan & Plumwood 1980, 104–105.) Koetut preferenssit tulee ottaa huomioon ja niitä rikkovaa toimintaa tulee välttää. Tätä perustellaan sillä, että preferenssien olemassaolo mahdollistaa myös sen, että olennon on mahdollista olla epätoivotussa tilassa (engl. *dispreferred state*). Preferenssit ominaisuutena oikeuttavat olennon moraalisen huomioinnin, sillä preferenssittömällä oliolla ei voi olla samassa mielessä epätoivottua tilaa, joka voitaisiin huomioida. (Sylvan & Plumwood 1980, 103–106.)

Toinen luokka kattaa sellaiset elolliset oliot, joilla ei välttämättä ole preferenssejä, mutta joilla voidaan mielekkäästi sanoa olevan toivottu tila (engl. *preferred state*). Sylvan ja Plumwood puhuvat selkeyden nimissä siitä, että näillä olioilla voidaan ajatella olevan hyvinvointi (engl. *welfare, wellbeing*). Tähän luokkaan kuuluvat yksittäiset elolliset oliot, kuten puut ja alkueläimet, sekä laajemmat biologiset kokonaisuudet, kuten ekosysteemit. Puille tai muille kasveille toivottuna tilana voidaan pitää hyviä kasvuolosuhteita, kun taas ekosysteemeille niiden tasapainoisuus on toivottu tila. (Sylvan & Plumwood 1980, 106–107.) Vaikka Sylvan ja Plumwood erottelevatkin preferenssilliset olennot (preferenssit ymmärrettynä kapeassa mielessä) ja hyvinvointiin kykenevät oliot (preferenssit ymmärretään laajassa merkityksessä, jolloin voidaan esittää oliolla olevan toivottu tila), ei erottelu vaikuta kaikissa yhteyksissä pakolliselta.

⁵ Eläin- ja ympäristöfilosofiassa puhutaan 2020-luvulla vakiintuneemmin intresseistä kuin preferensseistä. Siinä missä preferenssit ovat subjektiivisia, intressit ovat objektiivisia. Sylvan ja Plumwood viittaavat erilaisissa esimerkeissä toistuvasti siihen, että olio suosii asiaa x asiaan y sijaan (ks. Sylvan & Plumwood 1980, 105–106). Viitatessani preferensseihin tarkoitan nimenomaan tätä määritelmää.

Molempia luokkia yhdistää se, että niihin kuuluvien olioiden tulee Sylvanin ja Plumwoodin mukaan kuulua moraalisen huomioon piiriin. Ne ovat siis moraalisesti merkityksellisiä. Tästä huolimatta niitä voidaan tilanteen vaatiessa kohdella keskenään eri tavoilla; preferenssillisen olennon preferenssit (ymmärrettynä kapeassa mielessä) voivat oikeuttaa olennon erilaisen kohtelun. Vastaavasti molempia luokkia kohtaan on olemassa moraalisia velvoitteita, mutta velvoitteissa on keskinäisiä eroja. Preferenssillisten olentojen suhteen velvoitteet perustuvat analogisuuteen, ja keskeisessä asemassa on välttää olentojen asettamista epätoivottuun tilaan (Sylvan & Plumwood 1980, 103–104). Toiseen luokkaan kohdistuva yleinen velvoite on olla vaarantamatta luokan jäsenten hyvinvointia ilman hyvää syytä (Sylvan & Plumwood 1980, 107). Luokkia yhdistää se, että molemmat luokat tulee ottaa huomioon moraalisisessa päätöksenteossa. Eroja löytyy siitä, miten huomiointi tapahtuu.

Laajassa merkityksessä ymmärrettynä preferenssit toimivat kriteerinä, jolla voidaan erottaa toisistaan elollinen ja eloton luonto. Vaikka ainoastaan ensimmäinen kuuluu Sylvanin ja Plumwoodin mukaan varsinaisen moraalisen huomioon piiriin, ei jälkimmäistä tästä huolimatta voi kohdella miten tahansa. Eloton luonto voi muiden olioiden tavoin kuulua moraalisen huolen (engl. *moral concern*) piiriin. (Sylvan & Plumwood 1980, 106–107.) Keskeinen ero vaikuttaa olevan siinä, että moraalisesti merkityksellisiä olioita kohtaan on olemassa suoria velvoitteita, kun taas elottomaan luontoon voi kohdistua ainoastaan moraalisisesta huolesta seuraavia eli epäsuoria velvoitteita.

Sylvanin ja Plumwoodin luonnosteleva ympäristöetiikka luopuu liberaalista periaatteesta. Sen tilalle Sylvan ja Plumwood muotoilevat ydinperiaatteen, jonka mukaan yksilö on vapaa toimimaan omien toiveidensa mukaisesti, kunhan hän ei (i) tarpeettomasti häiritse muita preferenssillisiä olentoja tai (ii) vahingoita tai kohtele huonosti jotain arvokasta, tai vähennä jonkin arvokkaan asian arvoa.⁶ Periaatteen kohta (i) keskittyy nimenomaan preferenssillisiin olioihin ja näihin kohdistuvaan käytökseen. Preferenssit ymmärretään tässä kohtaa laajassa merkityksessä, eli kohtaan sisältyy myös kaikki sellainen luonto, jota kohtaan on olemassa suoria velvoitteita. (Sylvan & Plumwood 1980, 174.) Kyse on siis sekä ihmisistä ja kanoista

⁶ "One is free to act as one wishes provided that (i) one does not unwarrantedly interfere with other preference-havers, and (ii) one does not damage or ill-treat or devalue anything of value." (Sylvan & Plumwood 1980, 174.)

että puista ja muista kasveista. Kohta (ii) puolestaan keskittyy moraalisen huolen kohteena oleviin olioihin, kuten elottomaan luontoon (Sylvan & Plumwood 1980, 174).

Periaatetta rikkovaa toimintaa voidaan pitää moraalisesti tuomittavana ja sen tarkoitus on rajoittaa ihmisen toimintaa liberaalia periaatetta selkeämmin. Siinä missä alkuperäinen periaate olettaa teot sallituiksi kunnes toisin osoitetaan, Sylvanin ja Plumwoodin mukaan teot tulee arvioida ennen niiden toteutusta ja osoittaa uuden periaatteen mukaisiksi. Vasta tämän jälkeen tekoja voidaan pitää sallittuina. (Sylvan & Plumwood 1980, 174.)

Sylvanin ja Plumwoodin ympäristöetiikka vaikuttaa olevan kehitetty siten, että se kykenee vastaamaan viimeisen ihmisen argumentin tilanteeseen. Tuhotessaan luontoa viimeinen ihminen tuhoaa moraalisesti merkityksellisiä olioita. Näin tehdessään hän rikkoo Sylvanin ja Plumwoodin muotoileman periaatteen kohtaa (i) – hän häiritsee turhaan muita preferenssillisiä olentoja ilman riittävää syytä. Koska pelkästään yhden kohdan rikkominen tekee toiminnasta moraalisesti tuomittavaa, viimeisen ihmisen tekoja voidaan pitää moraalisesti tuomittavina. Tällä tavalla Sylvanin ja Plumwoodin tarjoama uusi etiikka kykenee selittämään myös viimeisen ihmisen argumentin tilanteesta seuraavat intuitiot, joiden mukaan teot ovat väärin.

Sylvanin ja Plumwoodin tarjoama ympäristöetiikka tarjoaa spesismiä johdonmukaisemman kriteerin luokalle, joka kuuluu moraalisten velvoitteiden piiriin. Se ei hallitsevan etiikan tavoin sulje muita olioita kokonaan moraalien ulkopuolelle, mutta tunnistaa elämänmuotojen moninaisuudesta johtuvat erot olioiden huomioinnissa. Jaotteluun ei myöskään liity yhtä selkeää valta-asetelmaa; se ei esitä toista luokkaa toista parempana, ainoastaan näiden luokkien olevan moraalisesti merkittävällä tavalla erilaisia keskenään. (Sylvan & Plumwood 1980, 108.) Toki luokittelun teko jo itsessään olettaa tietyn valta-aseman. Esitellyn luokittelun sisällä valta-asetelma ei kuitenkaan ole yhtä selkeästi esillä, sillä se edellyttää ihmisen luopuvan itseoikeuttamastaan valta-asemasta.

Sylvanin ja Plumwoodin luonnostelemassa uudessa ympäristöetiikassa on puutteensa. Puutteita löytyy juuri siitä syystä, että kyse on kriteerien luonnostelusta eheän teorian sijaan. Sylvan ja Plumwood itsekin huomauttavat, ettei rajanveto preferenssillisten olentojen ja preferenssittömien olioiden välillä ole helppoa (Sylvan & Plumwood 1980, 103). Tarjottu etiikka ei kykene antamaan yksiselitteistä ohjetta, jota yksilön tulisi aina noudattaa

toimiakseen poikkeuksetta moraalisesti hyväksyttävällä tai toivotulla tavalla.

Ympäristöetiikka ei kuitenkaan ole ainoa kyseisen ongelman kanssa kamppaileva teoria – vastaavia ongelmatilanteita voidaan huomata monista muistakin etiikan teorioista (Sylvan & Plumwood 1980).

Sylvanin ja Plumwoodin tarjoama ympäristöetiikka jakaa tiettyjä piirteitä ekstensionististen teorioiden kanssa; se laajentaa moraalisen merkityksellisyyden koskemaan tietyn kriteerin täyttäviä olioita. Kyse ei kuitenkaan ole ainoastaan moraalisen merkityksellisyyden laajentamisesta muille olioille. Sylvan ja Plumwood esittävät ekstensionististen teorioiden pitävän kiinni ihmisen erityisestä asemasta, josta käsin laajentaminen tapahtuu (Sylvan & Plumwood 1980, 139–146). Pelkkä ekstensionismi on riittämätön ratkaisu, sillä pelkkä moraalisen huomioinnin piirin laajentaminen ei poista harjoitettavasta etiikasta ongelmallista oletusta ihmisen erityisestä asemasta. Vaikka ekstensionismi huomioi laajemman määrän muita olioita moraalisesti merkityksellisinä, sen lähtökohta on sama kuin hallitsevalla etiikalla. Sylvanin ja Plumwoodin hallitsevaa etiikkaa kohtaan esittämä kritiikki kohdistuu siis myös ekstensionistisiin teorioihin.

Niin kauan kuin eettiset teoriat ovat palautettavissa ihmiseen ja tämän valta-asemaan, ne suosivat ihmistä perusteettomasti – ne ovat luonteeltaan spesistisiä. Koska Sylvanin ja Plumwoodin artikkelin keskeinen tarkoitus on esittää tämä lähtökohta ongelmalliseksi, ja koska heidän luonnostelemansa etiikka perustuu ihmisen valta-asemasta luopumiseen, ei teoriaa voi mielestäni väittää pelkästään ekstensionistiseksi. Sylvan ja Plumwood kiistävät hallitsevan etiikan ydinperiaatteet ja vaativat niistä luopumista. Tällä perusteella kyse vaikuttaisi olevan enemmän uudesta etiikasta kuin ekstensionismista.

4 Viimeisen ihmisen argumenttiin kohdistunut kritiikki

Viimeisen ihmisen argumentin aiheuttamien intuitioiden täydellinen kieltäminen on osoittautunut vaikeaksi. Tämän sijaan sekä argumenttia itseään että siitä vedettyjä johtopäätöksiä on kritisoitu. Martin Peterson ja Per Sandin esittävät, ettei intuitio viimeisen ihmisen tekojen vääryydestä johda välttämättä siihen, että luonnolla olisi ei-

instrumentaalinen arvo, kuten Sylvan ja Plumwood väittävät. Se voi heidän mukaansa johtua myös muista syistä. (Peterson & Sandin 2013.)

Peterson ja Sandin keskittyvät tarkastelemaan Sylvanin ja Plumwoodin argumentointia ja avaamaan sen taustalla olevia oletuksia. Yksi näistä on vääryysarvoprinsiipiksi (engl. *wrongness-value principle*) nimitetty periaate, joka Sylvanin ja Plumwoodin tulee näiden mukaan hyväksyä (Peterson & Sandin 2013, 124). Peterson ja Sandin muotoilevat prinssiipin seuraavasti: ”Jos (i) objektin x tarkoituksenmukainen tuhoaminen on moraalisesti väärin ja (ii) teon vääryydelle ei ole muuta syytä, niin objektilla x on (positiivista) ei-instrumentaalista arvo.” (Peterson & Sandin 2013, 124.)

Prinssiippi mahdollistaa Sylvanin ja Plumwoodin tekemät oletukset, joiden mukaan viimeisen ihmisen tekojen mahdollisella vääryydellä voidaan perustella jollakin luonnolla olevan ei-instrumentaalista arvoa (Peterson & Sandin 2013, 124). Ilman tätä prinssiippiä Sylvanin ja Plumwoodin argumenttiin jää aukko; he eivät nimittäin missään kohta suoranaisesti avaa sitä, *miten* tekojen vääryydestä päädytään toteamaan olioiden ei-instrumentaalinen arvo. Prinssiipin suora muotoilu, jonka Peterson ja Sandin tekevät, on luonteeltaan argumenttia täydentävä. Sen tarkoitus ei ole esittää argumentista luopumista, vaan pikemminkin vahvistaa argumentin pohjaa sen taustaoletusten selventämisen avulla. Sylvan ja Plumwood voidaan tulkita hyväksyvän kyseisen prinssiipin, vaikka he eivät sitä suoraan artikkelissaan muotoile. Myös Peterson ja Sandin hyväksyvät prinssiipin viimeisen ihmisen argumentin osaksi (Peterson & Sandin 2013, 124).

4.1 Premissit ja puutteet

Peterson ja Sandin muotoilevat viimeisen ihmisen argumentin taustalla olevan argumentointiketjun selkeiksi premissiksi ja johtopäätökseksi. Vääryysarvoprinssiippi otetaan osaksi premissien ketjua argumentoinnin selkeyttämiseksi, sekä siitä syystä, että sen hyväksyminen todella näyttää pakolliselta argumentin toimivuuden kannalta. (Peterson & Sandin 2013, 124.) Petersonin ja Sandinin muotoilevat premissit seuraavasti:

- (1) Viimeisen ihmisen tarkoituksenmukainen teko tuhota luontoa on väärin. [...]
 (2) Teon vääryydelle ei ole muita syitä. [...]
 (3) Jos (i) objektin x tarkoituksenmukainen tuhoaminen on moraalisesti väärin ja (ii) teon vääryydelle ei ole muuta syytä, niin objektilla x on (positiivista) ei-instrumentaalista arvoa. [...]
-
- (4) Näin ollen luonnolla on jotakin ei-instrumentaalista arvoa.
 (Peterson & Sandin 2013, 125.)

Peterson ja Sandin esittävät premissin (2) argumentaatioketjun heikoimmaksi premissiksi ja keskittyvät siihen kritiikissään. Heidän mukaansa Sylvan ja Plumwood ovat liian hätäisiä olettaessaan, ettei viimeisen ihmisen tekojen vääryydelle ei ole muita syitä kuin luonnon ei-instrumentaalinen arvo. (Peterson & Sandin 2013, 127.)

Onko viimeisen ihmisen tuhotyön vääryydelle löydettävissä jotain muuta syytä? Tekojen voidaan Sylvanin ja Plumwoodin tapaan tulkita olevan väärin sillä perusteella, että ne tuhoavat luontoa, jolla on ei-instrumentaalista arvoa (Sylvan 1973; Sylvan & Plumwood 1980). Tekojen vääryys ei voi johtua niiden aiheuttamasta kärsimyksestä, sillä vaihtoehto rajataan pois moraalisesti merkittävistä tekijöistä. Vastaavalla tavalla muut ihmiset on rajattu vaikuttavien tekijöiden ulkopuolelle, eikä teon vääryys voi riippua muille ihmisille aiheuttamasta vahingosta. (Sylvan 1973; Sylvan & Plumwood 1980.)

Peterson ja Sandin huomauttavat, ettei alkuperäinen viimeisen ihmisen argumentti mainitse mitään viimeisen ihmisen luonteesta tai tämän motiiveista (Peterson & Sandin 2013, 127–128). Johtaessaan luonnon ei-instrumentaalisen arvon viimeisen ihmisen argumentin intuitiosta, Sylvan ja Plumwood olettavat intuition aiheutuvan nimenomaan luonnon tuhoutumisesta. He keskittyvät tuhottavaan luontoon ja jättävät tällä tavalla itse luonnon *tuhoajan* huomiotta. Viimeisen ihmisen argumentin aiheuttama intuitio ei siis välttämättä johdu siitä, että luonnolla on ei-instrumentaalista arvoa, vaan intuition syy voi olla viimeisessä ihmisessä itsessään. Periaatteessa olisi mahdollista, että viimeisen ihmisen teoista seuraava intuitio kertoo enemmän tuhoajaan kohdistuvista asenteista kuin tuhottavan luonnon arvosta. (Peterson & Sandin 2013, 128–129.) Premissi (2) on kyseenalaistettavissa sillä perusteella, että intuition syntyemiselle on olemassa muita mahdollisia syitä.

Peterson ja Sandin ottavat tässä yhteydessä hyve-eettisen lähestymistavan argumentin tarkasteluun. Hyve-eettinen lähestymistapa edellyttää tiedon viimeisen ihmisen luonteesta

tai motiiveista – molemmat näistä ovat moraalisesti merkittäviä tekijöitä. Niiden osilta argumentin tarjoamat tiedot ovat puutteellisia, mikä puolestaan mahdollistaa premissin (2) kyseenalaistamisen toistamiseen (Peterson & Sandin 2013, 127–128). Premissiä voidaan siis pitää paikkansapitämättömänä ja argumentin arviointiin tarvittavia tietoja puutteellisina.

Tällä perusteella voidaan mielestäni sanoa, ettei viimeisen ihmisen argumentin aiheuttaman intuition taustalla oleva syy ole itsestään selvä. Osoittaakseen luonnolla olevan ei-instrumentaalista arvoa, tulisi premissin (2) kestää tarkempaa tarkastelua. Premissille tulisi tarjota paremmat perustelut. Jos intuitiolle voidaan kuvitella muu mahdollinen syy, miksi se tulisi yhdistää juuri luonnon ei-instrumentaaliseen arvoon? Koska näitä perusteluita ei ole tarjolla, lienee Petersonin ja Sandinin kritiikki tältä osin uskottavaa. Toisaalta voidaan kysyä, olisivatko viimeisen ihmisen persoonallisuuspiirteet todella tarpeeksi merkittävä tekijä aiheuttamaan argumentista aiheutuvat intuitiot.

Myös mahdollisesti merkittävien tekijöiden huomiotta jättäminen vaikuttaa ongelmalliselta. Puute voi johtua argumentin esityksen ajankohdasta; 1970- ja 1980-luvuilla keskusteltiin uuden ympäristöetiikan lisäksi laajasti myös preferenssiutilitarismista. Keskustelu ei keskittynyt sellaisiin teorioihin, joissa yksilön luonteenpiirteet tai tehtävien tekojen taustasyyt olisivat olleet keskiössä. Argumentin esityskonteksti saattaa olla osasy sille, miksi argumentti tai Sylvanin ja Plumwoodin artikkeli eivät huomioi hyve-etiikkaa yhtä laajasti kuin utilitarismia. Tämä ei kuitenkaan mitätöi kritiikkiä siitä, että argumentista puuttuu tieto moraalisesti merkittävistä tekijöistä.

4.2 Viimeisen ihmisen argumentin ongelmallisuus ajatuskokeena

Kun viimeisen ihmisen argumenttia tarkastellaan ajatuskokeena, voidaan siitä Petersonin ja Sandinin mukaan löytää vielä yksi ongelma. Ajatuskokeena käytettynä viimeisen ihmisen argumentti ei vaikuta antavan yhdenmukaisia tuloksia. Jos viimeisen ihmisen argumentti todella toimisi ajatuskokeena, sen aiheuttaman intuition ei tulisi muuttua kun argumenttiin lisätään tai siitä poistetaan moraalisesti merkityksettömiä tekijöitä. (Peterson & Sandin 2013.)

Peterson ja Sandin argumentointi nojaa tässä kohtaa heidän esittämiinsä ajatuskokeisiin. Ajatuskokeet ovat sovellettuja versioita viimeisen ihmisen argumentista ja niiden tarkoitus on havainnollistaa ajan, etäisyyden ja motiivien vaikutusta viimeisen ihmisen argumentista seuraavaan intuitioon. Peterson ja Sandin esittävät, että intuitioihin voidaan vaikuttaa lisäämällä argumenttiin maininta luonnon selviämisaajan rajallisuudesta, kasvattamalla luonnon ja viimeisen ihmisen välistä fyysistä etäisyyttä tai muuttamalla viimeisen ihmisen taustasyitä luonnon tuhoamiselle (Peterson & Sandin 2013, 129–132).

Petersonin ja Sandinin ajatuskokeissa yhtenä muuttujana on viimeisen ihmisen tekojen aktiivisuus tai passiivisuus. Joissakin heidän esittämässään tilanteissa viimeisen ihmisen tulisi aktiivisesti toimia jollakin tavalla *estääkseen* luonnon tuhoutumisen sen sijaan, että kyse olisi tekemättä jättämisestä (Peterson & Sandin 2013, 130–132.) Tältä osin esimerkit eroavat merkittävästi Sylanin ja Plumwoodin käyttämästä argumentista, joissa luonnon tuhoaminen vaatii viimeiseltä ihmiseltä aktiivisen teon. Koska tekojen aktiivisuuden tai passiivisuuden moraalinen merkittävyys on kiistelty aihe (Peterson & Sandin 2013, 131), eikä sitä ole asetettu keskeiseen asemaan Petersonin ja Sandinin artikkelissa, olen päättänyt jättää niiden tarkemman roolin ajatuskokeissa käsittelemättä. Tämä ei kuitenkaan poista sitä mahdollisuutta, että vaade tekojen aktiivisesta luonteesta saattaa vaikuttaa ajatuskokeista seuraavaan intuitioon.

Petersonin ja Sandinin ajatuskokeissa motiivi lukeutuu merkityksettömien tekijöiden listaan, sillä pidettäessä kiinni Sylanin ja Plumwoodin johtopäätöksestä (intuitio johtuu luonnon ei-instrumentaalista arvosta, eikä liity viimeiseen ihmiseen) motiivin *tulisi* olla merkityksetön tekijä. Aikaa tai etäisyyttä ei puolestaan pidetä tekijöinä, joiden tulisi vaikuttaa eettiseen päätöksentekoon (Singer 1972). Tällä perusteella Peterson ja Sandin eivät pidä luonnon säästymisen ajallista kestoa tai viimeisen ihmisen ja luonnon välistä fyysistä etäisyyttä moraalisesti merkittävinä tekijöinä.

Käytännössä tämä tarkoittaa, että vaikka luonnon tiedettäisiin tuhoutuvan lähitulevaisuudessa, ei se tekisi viimeisen ihmisen teoista vähemmän tuomittavia. Luonnon olemassaoloajan rajallisuuden ei tulisi vaikuttaa argumentista seuraavaan intuitioon millään tavalla. Peterson ja Sandin esittävät kuitenkin päinvastaista: luonnon olemassaolo ajan rajaaminen vaikuttaa intuitioon heikentämällä sitä (Peterson & Sandin 2013, 130–131). Jos

ajatuskokeeseen lisätään oletus luonnon tuhoutumisesta tiettynä lähitulevaisuuden ajankohtana, ajatuskokeen tuottama intuitio muuttuu. Vaikuttaa siltä, että tieto luonnon tuhoutumisesta viimeisen ihmisen teoista riippumattomista syistä heikentää ajatuskokeesta seuraavaa intuitiota. (Peterson & Sandin 2013, 130–131)

Etäisyyden merkitystä havainnollistaessaan Peterson ja Sandin käyttävät esimerkkinä versiota, jossa kyse ei ole Maan vaan toisen (suhteellisen samanlaisen ja heidän mukaansa verrattavissa olevan) planeetan luonnon tuhoamisesta. Jos luonnolla on ei-instrumentaalista arvoa, voidaan heidän mukaansa olettaa tämän ei-instrumentaalisen arvon koskea myös ihmisistä kaukana olevaa luontoa – eli tässä yhteydessä toisen planeetan luontoa. Luonnon ja viimeisen ihmisen välisen etäisyyden lisääminen tai vähentäminen ei tulisi vaikuttaa intuitioon. Tästä huolimatta etäisyydellä vaikuttaa kuitenkin olevan heikentävä vaikutus argumentista seuraavaan intuitioon. (Peterson & Sandin 2013, 130–131.)

Myös viimeisen ihmisen motiivit näyttäisivät vaikuttavan argumentista seuraaviin intuitioihin. Peterson ja Sandin esittävät, että viimeisen ihmisen motiivien ollessa kyseenalaiset, vaikuttaa intuitio luonnon tuhoutumisen vääryydestä vahvistuvan. Jos viimeisen ihmisen motiivit ovat helpommin hyväksyttävissä, vaikuttaa tekojen vääryyttä koskeva intuitio olevan heikompi. (Peterson & Sandin 2013, 131–132.)

Ajan rajallisuudella, etäisyydellä ja viimeisen ihmisen tekojen motiiveilla saattaa siis olla vaikutusta viimeisen ihmisen argumentista seuraavaan intuitioon. Tämä on nähtävissä argumentista seuraavien intuitioiden vaihtelussa, intuitioiden ollessa epäjohdonmukaisia. Ongelma vaikuttaa koskevan laajemmin viimeisen ihmisen argumenttia ajatuskokeena, eli se ei rajoitu ainoastaan Sylanin ja Plumwoodin alkuperäiseen versioon. Jos viimeisen ihmisen argumentti olisi ajatuskokeena toimiva, ei etäisyyden, ajan tai motiivin tulisi vaikuttaa siitä seuraaviin intuitioihin millään tavalla (Peterson & Sandin 2013, 132–133). Argumentin uskottavuutta ajatuskokeena voidaan epäillä ja Sylanin ja Plumwoodin argumentista vetämät johtopäätökset luonnon ei-instrumentaaliseen arvosta voidaan kyseenalaistaa.

Petersonin ja Sandinin kritiikin onnistuminen edellyttää, että heidän nimeämänsä tekijät – ja ainoastaan ne – todella vaikuttavat viimeisen ihmisen argumentista seuraaviin intuitioihin. Vaikka Peterson ja Sandin näin esittävät, ei asiaa voi pitää ilmeisenä. Asian tarkempi tarkastelu vaatii Petersonin ja Sandinin tarjoamien ajatuskokeiden sekä niistä seuraavien

intuitioiden ja intuitioiden aiheutumisen syiden laajempaa kartoittamista. Mikäli niiden aiheuttamat intuitiot osoittautuvat yleisiksi, vaikuttaa esitetty kritiikki uskottavalta.

5 Viimeisen ihmisen argumentin asema 2020-luvulla

Huolimatta siihen kohdistuneesta kritiikistä, viimeisen ihmisen argumentti vaikuttaa vakiintuneen ympäristöfilosofiaan. Sitä on kuvailtu ympäristöfilosofian oppikirjaesimerkiksi (Peterson & Sandin 2013, 122) ja argumentin ensimmäisen esityksen jälkeen sitä on sovellettu eri yhteyksissä. Jo argumentin vakiintumista voi pitää jonkinlaisena saavutuksena; siitä keskustellaan ja sitä käytetään edelleen, yli 50 vuotta sen ensimmäisen esittämisen jälkeen.

Viimeisen ihmisen argumenttia voidaan arvioida useista eri näkökohdista 2020-luvulla. Ensimmäinen on itse argumentti sen esityksen kontekstissa, jossa sen uskottavuutta voidaan arvioida ja kritisoida. Argumentti on osa oman aikansa keskustelua ja vaikka monet filosofiset kysymykset ja ajatuskokeet ovat omalla tavallaan ajattomia, on asioiden tarkastelu niiden omassa kontekstissa usein paikallaan. Erityisen tärkeänä tätä voidaan pitää sellaisilla filosofian haaroilla, jotka ovat vahvasti yhteydessä yhteiskunnalliseen keskusteluun – kuten ympäristöfilosofia, joka on vahvasti kytköksissä ympäristötietoisuuteen ja ympäristöpoliittiseen päätöksentekoon.

Toinen puoli on viimeisen ihmisen argumentin ajatuskoemaisen luonteen hyödyntäminen alati kiihtyvän ilmastokriisin aikana. Argumentin onnistumista voidaan arvioida ajatuskokeena, joka saattaa toimia keskustelun avaajana tahoille, jotka eivät välttämättä ole aikaisemmin pysähtyneet ajattelemaan luonnon arvottamista tai ihmisen sitä kohtaan harjoittamaa sortoa. Se saattaa helpottaa ympäristöfilosofian lähestymistä. Vaikka ajatuskokeella on oma teoreettinen kehyksensä ja se sijoittuu esitysaikansa ympäristöfilosofiseen kontekstiin, ei näiden tietäminen ole välttämätöntä argumentin aiheuttaman intuition huomaamiseen. Viimeisen ihmisen argumentti mahdollistaa kuulijalle oman luontosuhteen tarkastelun tai jopa sen kyseenalaistamisen.

Luontosuhde kattaa tässä yhteydessä myös ihmisen suhteen muihin eläimiin. Vaikka argumentti esiintyy usein ympäristöfilosofisessa yhteydessä, kattaa alkuperäinen argumentti

myös eläimet. Viimeisen ihmisen tuhotyöt eivät rajoitu ainoastaan metsiin tai niittyihin. Ihmisen itseoikeutettu valta-asema suhteessa luontoon vaikuttaa sekä kasvikuntaan että eläinkuntaan, jotka molemmat kärsivät ihmisen teoista. Tästä syystä argumentti saattaa helpottaa myös eläinfilosofian lähestymistä.

6 Lopuksi

Tässä tutkielmassa olen tutkinut Richard Sylvanin ja Val Plumwoodin esittämää viimeisen ihmisen argumenttia, sen taustaa ja siihen kohdistunutta kritiikkiä. Viimeisen ihmisen argumentti on esitetty ajatuskokeena eli osana argumenttia, jonka tarkoituksena on osoittaa luonnolla olevan ei-instrumentaalista arvoa. Ensimmäisen esittämisen jälkeen argumenttia on sovellettu ympäristöfilosofisissa yhteyksissä, joissa jonkin luonnon olion ei-instrumentaalinen tai instrumentaalinen arvo halutaan osoittaa. Koska kyse on ajatuskokeesta, käytetään viimeisen ihmisen argumenttia argumentoinnin tukena. Yhdenkään esitellyn käyttötarkoituksen yhteydessä koko argumentointi ei rakennu pelkästään viimeisen ihmisen argumentin soveltamisesta. Sylvan ja Plumwood hyödyntävät argumenttia osoittaessaan ristiriidan länsimaisen etiikan ja intuition välillä, jota he hyödyntävät uuden ympäristöetiikan puolesta argumentoidessaan.

Länsimainen luontosuhde on perustunut ja perustuu usein edelleen ajatukseen ihmisen erityisyydestä. Ihminen mielletään joksikin korkea-arvoisemmaksi, luonnosta erilliseksi olennoksi, joka saa tällä perusteella hyödyntää muuta luontoa mielivaltaisesti. Esitetylle korkea-arvoisuudelle ei kuitenkaan ole päteviä perusteita, vaan käsitys siitä perustuu vain ja ainoastaan ihmisen lajiin. Laji ei kuitenkaan ole moraalisesti merkittävä ominaisuus, eikä sillä tästä syystä voida oikeuttaa olioiden erilaista moraalista kohtelua. Sylvan ja Plumwood esittävät käsityksen ihmisen itseoikeutetusta valta-asemasta olevan sisäänrakennettu eettisiin teorioihin; niistä on tunnistettavissa keskeinen periaate, jonka mukaan ihminen on vastuussa luonnolle aiheuttamasta vahingosta ainoastaan muille ihmisille. Jos haittaa ei koidu muille ihmisille, ei teoissa ole mitään väärää. Ajatus on intuition kanssa ristiriidassa, ja juuri tämän Sylvan ja Plumwood osoittavat.

Ihmisen suhdetta luontoon on mahdollista jäsentää eri tavoilla riippuen jäsentelyn tarkoitusperistä. Tässä tutkielmassa luontosuhdetta on jäsennetty tarkoituksena tarkentaa miksi ja millaisessa kontekstissa viimeisen ihmisen argumentti on esitetty. Analyysissä on hyödynnetty Passmoren sekä Sylvanin ja Plumwoodin tekemiä luokittelutapoja, jotka ovat molemmat peräisin 1970- tai 1980-luvulta. Tästä huolimatta edellä mainittujen näkemykset luonnon arvosta ja ihmisen valta-asemasta ovat 2020-luvulla edelleen ajankohtaisia. Ne voidaan huomata luontoon ja sen olentoihin kohdistuvissa asenteissa.

Viimeisen ihmisen argumentti ja siitä seuraava päättelyketju vaatii onnistuakseen täydentävän premissin, joka varmistaa intuition johtuvan nimenomaan luonnon arvosta. Tällaisen premissin puuttuessa on olemassa mahdollisuus, että intuitio aiheutuu jostakin muusta vaikuttavasta tekijästä. Tässä tutkielmassa olen viitannut tähän täydentävään premissiin vääryysarvoprinsiipinä Petersonin ja Sandinin tekemän nimityksen mukaisesti. Tämän premissin asettaman ehdon täytyminen on välttämätöntä argumentin onnistumisen kannalta. Se, kuinka todennäköisesti intuitio voisi johtua jostakin muusta syystä, on kuitenkin epäselvää.

Peterson ja Sandin ovat kritisoineet viimeisen ihmisen argumenttia myös siitä, ettei se ajatuskokeena tuota johdonmukaisia tuloksia (Peterson & Sandin 2013). Tämä vaikuttaa ongelmalliselta. Jos intuitio todella muuttuu pelkästään moraalisesti merkityksettömiä muuttujia lisäämällä, vaikuttaa kritiikki uskottavalta. Kritiikin onnistuminen edellyttää kuitenkin nimenomaan sitä, ettei mikään muu voi selittää intuitiossa tapahtuvaa heikentymistä.

Tässä tutkielmassa olen esittänyt, ettei viimeisen ihmisen argumentin ainoa mahdollinen onnistuminen ole luonnon ei-instrumentaalisen arvon osoittaminen. Viimeisen ihmisen argumentti saattaa ajatuskokeena helpottaa ympäristöfilosofisten kysymysten lähestymistä. Se voi mahdollistaa yksilölle tämän oman luontosuhteen reflektoinnin ja auttaa haastamaan syvälle juurtuneen käsityksen ihmisen erityisestä asemasta.

Lähteet

- Attfield, R. (1981). "The Good of Trees". *The Journal of Value Inquiry*, 15(1), 35–54.
<https://doi.org/10.1007/BF00136626>
- Jaworska, A. & Tannenbaum, J. (2021). "The Grounds of Moral Status", teoksessa E. N. Zalta & U. Nodelman (toim.): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
<https://plato.stanford.edu/archives/spr2023/entries/grounds-moral-status/>. Viitattu 12.3.2025.
- Keller, D. R. (2010). *Environmental Ethics: the Big Questions*. Wiley-Blackwell.
- Oksanen, M. (2012). *Ympäristöetiikan perusteet: luonne, historia ja käsitteet*. Gaudeamus.
- Passmore, J. (1974). *Man's Responsibility for Nature: Ecological Problems and Western Traditions*. Duckworth.
- Peterson, M. & Sandin, P. (2013). "The Last Man Argument Revisited". *The Journal of Value Inquiry*, 47(1–2), 121–133. <https://doi.org/10.1007/s10790-013-9369-x>
- Rolston, H. III (1982). "Are Values in Nature Subjective or Objective". *Environmental Ethics*, 4(2), 125–151. <https://doi.org/10.5840/enviroethics19824218>
- Singer, P. (1972). "Famine, Affluence, and Morality". *Philosophy & Public Affairs*, 1(3), 229–243.
- Sylvan, R. (Nimellä Routley, R.) (1973). "Is There a Need for a New, an Environmental, Ethic?" Teoksessa *Proceedings of the XVth World Congress of Philosophy: 17th to 22nd September, 1973, Varna, Bulgaria* (ss. 205–210). Sofia-Press.
- Sylvan, R. (Nimellä Routley, R.) & Plumwood, V. (Nimellä Routley, V.) (1980). "Human Chauvinism and Environmental Ethics". Teoksessa D. Mannison, M. McRobbie, & R. Sylvan (Nimellä R. Routley) (toim.): *Environmental Philosophy* (ss. 96–189). Australian National University, Research School of Social Sciences.
- Tieteen termipankki (2024a). "Filosofia: antroposentrismi". Viitattu 19.10.2024 (Tarkka osoite: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:antroposentrismi>).
- Tieteen termipankki (2024b). "Filosofia: spesismi". Viitattu 19.10.2024 (Tarkka osoite: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:spesismi>).

Warren, M. A. (1983). "The Rights of the Nonhuman World". Teoksessa R. Elliot & G. Arran (toim.): *Environmental Philosophy: A Collection of Readings* (ss. 109–134). The Pennsylvania State University Press.